

מילון מושגים מאוחד – אזרחות | Master Terms Glossary

כל המושגים מ-10 שיעורים, מאורגנים לפי 14 יחידות הלימוד.
כאשר מושג הופיע ביותר משיעור אחד – הוגדרה ההגדרה המלאה ביותר ושולבו כל הדוגמאות.

יחידה 1 – עקרונות הדמוקרטיה

דמוקרטיה (דמוס + קרטיה)

(שיעור 1)

- הגדרה: שלטון העם – משטר שבו העם בוחר את נציגיו ומשתתף בקבלת החלטות.
- הסבר: המילה מגיעה מיוונית עתיקה. דמוס = עם, קרטיה = שלטון.
- דוגמה ישראלית: מדינת ישראל היא מדינה דמוקרטית – אזרחים בוחרים נציגים לכנסת.

דמוקרטיה ישירה

(שיעור 1)

- הגדרה: שיטת משטר שבה העם מצביע ישירות על החלטות, ללא נציגים.
- הסבר: הייתה קיימת ביוון העתיקה – מישהו עמד על במה באמפיתיאטרון ושאל "מי בעד?" וסופרים ידיים. היום בלתי אפשרית בגלל גודל האוכלוסייה, מורכבות הבעיות, וחוסר ידע/זמן של האזרחים.
- דוגמה ישראלית: אין שימוש בדמוקרטיה ישירה בישראל.

דמוקרטיה ייצוגית (עקיפה)

(שיעור 1)

- הגדרה: שיטת משטר שבה אזרחים בוחרים נציגים שמקבלים החלטות בשמם.
- הסבר: ברוב המדינות הדמוקרטיות, המדינה מנוהלת על ידי נציגים נבחרים. אם הנציגים לא מוצאים חן – אפשר להחליפם בבחירות הבאות.
- דוגמה ישראלית: אזרחי ישראל בוחרים נציגים לכנסת שמחוקקים חוקים ומקימים ממשלה.

שלטון העם

(שיעור 1)

- הגדרה: עיקרון לפיו העם הוא מקור הסמכות – הוא בוחר את השלטון ומסמיך אותו לפעול בשמו.
- הסבר: העם בוחר נציגים בבחירות, מסמיך אותם לקבל החלטות, ואם הם לא מוצאים חן – אפשר להחליפם.
- דוגמה ישראלית: בחירות לכנסת בישראל.

הכרעת הרוב

(שיעור 1)

- הגדרה: עיקרון לפיו החלטות במדינה הדמוקרטית מתקבלות על פי רוב האוכלוסייה, לא על פי יחיד או קבוצה, וגם לא בהסכמת כלל האוכלוסייה.

- הסבר: גם אם הרוב טועה – הולכים לפי הרוב כי זה רצון העם ואי אפשר להגיע למצב שכולם מסכימים. אם הולכים עם יחיד או מיעוט – זו דיקטטורה.
- דוגמה ישראלית: בכנסת מצביעים על חוקים – 70 חברי כנסת בעד = ההחלטה מתקבלת.

זכויות המיעוט

(שיעור 1)

- הגדרה: החובה של הרוב לאפשר למיעוט להאמין ולפעול על פי השקפתו – אסור לרוב לפגוע בזכויות המיעוט.
- הסבר: הדמוקרטיה היא כמו מטוטלת – היום אתה ברוב, מחר אתה עלול להיות במיעוט, ואז תרצה שיתחשבו בך.
- דוגמה ישראלית: קבוצות מיעוט (כולל ערבים) יכולות להציב מועמדים ולהשתתף בבחירות.

פלורליזם

(שיעור 1)

- הגדרה: ערך ועיקרון בדמוקרטיה המכיר בזכות של כל אדם, קבוצה ומדינה להביע דעות והשקפות עולם שונות, ולממש צרכים ורצונות מיוחדים.
- הסבר: המילה מגיעה מלטינית – פלורל = ריבוי. הפלורליזם מאפשר לכל אחד להביע את דעתו בלי פחד. חשוב במיוחד בחברה ההטרוגנית הישראלית.
- דוגמה ישראלית: בישראל יש חילונים, דתיים, חרדים, ימין, שמאל, עדות שונות, עולים מ-137 מדינות – כולם יכולים להביע דעתם. לעומת זאת: ברוסיה לשעבר לא היה מותר לשמוע מוזיקה מערבית, באיראן ניתקו אינטרנט.

סובלנות

(שיעור 1)

- הגדרה: ערך הנובע מההכרה בכבודו של אדם ובחירותו להיות שונה מאחרים – לקבל את האחר ולסבול דעות שונות ומנוגדות.
- הסבר: תנאי הכרחי למימוש הפלורליזם. שורש המילה "סובלנות" קשור ל"סבל" – לדעת לסבול גם דעות שקשה לשמוע.
- דוגמה ישראלית: המורה נתן דוגמה אישית על חוסר סבלנות בתור לכספומט, ועל נהיגה בכביש – כהבדל מאירופה.

שלטון החוק

(שיעור 1, 3)

- הגדרה: עיקרון דמוקרטי הקובע שכל האזרחים והנבחרים כפופים לחוק באופן שוויוני – ללא הבדל דת, גזע ומין. החוק יוצר סדר ומסגרת חיים.
- הסבר: גם ראש הממשלה וגם מנקה הרחוב שווים בפני החוק. כל חוק ניתן לשינוי אם החברה חושבת שהוא מיושן. ללא חוק – אנרכיה.
- דוגמה ישראלית: חוק החניונים שנחקק בצורה לקויה; שחקנית שפרסמה תמיכה בחמאס נעצרה כי עברה על חוק האוסר הזדהות עם ארגון טרור.

חברה הטרוגנית

(שיעור 1)

- הגדרה: חברה המורכבת מקבוצות רבות ומגוונות.
- הסבר: ישראל היא אחת המדינות ההטרוגניות בעולם – הגיעו אליה אנשים מ-137 מדינות שונות.
- דוגמה ישראלית: החברה הישראלית כוללת חילונים, דתיים לאומיים, חרדים, ימין, שמאל, עדות שונות, עולים חדשים.

הפרדת רשויות

(שיעור 1)

- הגדרה: עיקרון לפיו הכוח בדמוקרטיה מפוזר בין שלוש רשויות – מחוקקת, מבצעת, ושופטת – כדי למנוע ריכוז כוח במקום אחד.
- הסבר: רשות מחוקקת (כנסת) = מחוקקת חוקים; רשות מבצעת (ממשלה) = מנהלת את המדינה; רשות שופטת (בית משפט) = שופטת מי שיוצא מגדר החוק. כל רשות גם מפקחת על האחרות.
- דוגמה ישראלית: כנסת, ממשלה, בתי משפט.

ביקורת פורמלית

(שיעור 1, 4, 6, 8, 10)

- הגדרה: ביקורת הנעשית על ידי מוסדות רשמיים שסמכותם כמפקחים על רשויות השלטון מוגדרת בחוק.
- הסבר: מוסדות שזה התפקיד שלהם על פי חוק – לבדוק ולפקח על התנהלות השלטון. כוללת כל מה שקשור לבג"ץ, מבקר המדינה, ועדות חקירה ממלכתיות, ונציב תלונות הציבור.
- דוגמה ישראלית: מבקר המדינה (מוציא דוח שנתי), הכנסת, בית המשפט, נציב תלונות הציבור, בג"ץ.

ביקורת בלתי פורמלית

(שיעור 1, 2, 4, 6, 10)

- הגדרה: ביקורת המתבצעת על ידי גופים, אזרחים או קבוצות שאינם חלק ממוסדות המדינה הרשמיים, מתוך מטרה לפקח על השלטון.
- הסבר: כל פעולה שאזרחים עושים באופן עצמאי כדי לבקר את השלטון. כוללת: שימוש ברשתות חברתיות, הפגנות, ארגונים מתנדבותיים (מלכ"רים), מכתבים, כתבות תקשורתיות, עצומות.
- דוגמה ישראלית: הפגנות, רשתות חברתיות, כתיבת פוסטים, ארגונים וולונטריים, דעת קהל; מוטי אשכנזי שעמד עם שלט מול משרד ראש הממשלה לאחר ועדת אגרנט; אנשי תרבות ששלחו מכתבים נגד קיצוץ תקציב ספריות.

כוחות השלטון

(שיעור 2)

- הגדרה: המשאבים והסמכויות שנמצאים בידי השלטון – כסף (מיסים, קרקעות, משאבי טבע), כוחות ביטחון (משטרה, צבא, מוסד, שב"כ), מידע על אזרחים, ויועצים מקצועיים.
- הסבר: בגלל שלשלטון יש כוח רב, קיים חשש שינצל אותו לרעה. לכן צריך ביקורת ופיקוח.
- דוגמה ישראלית: מיסים שאזרחים משלמים; גז טבעי שהתגלה במדינה שייך לכל האזרחים; חברי כנסת קובעים לעצמם את המשכורות.

משאל עם (רפרנדום)

(שיעור 1)

- הגדרה: כלי של דמוקרטיה ישירה שבו שואלים את כל האזרחים שאלה ספציפית והם מצביעים כן או לא.
- הסבר: מקור המילה "משאל" = לשאול את העם. כל אזרח מגיל 18 מגיע לקלפי ויש שתי קופסאות – "כן" ו"לא". הממשלה חייבת לקבל את החלטת העם.
- דוגמה ישראלית: בישראל לא נעשה שימוש במשאל עם עד היום. שווייץ משתמשת במשאל עם כמעט על כל עניין.

מדינה טוטליטרית

(שיעור 1)

- הגדרה: מדינה שבה שולט מנהיג/שליט אחד, אין בחירות, אין חופש ביטוי, ואין שוויון בפני החוק – ההיפך הגמור מדמוקרטיה.
- הסבר: בדיקטטורה: אין בחירות, מנהיג אחד מחליט הכל, אין שוויון בפני חוק, ויש רק דעה אחת מותרת. כולל פולחן אישיות.
- דוגמה ישראלית: צפון קוריאה (אין אינטרנט, פולחן אישיות), רוסיה (איסור על מוזיקה מערבית), איראן (ניתוק אינטרנט), תאילנד (איסור לבקר את המלך).

אנרכיה

(שיעור 1)

- הגדרה: מצב של היעדר חוק וסדר – "איש הישר בעיניו יעשה".
- הסבר: כשאין חוק, אין דין ואין דיין. לכן החוק הכרחי בדמוקרטיה.
- דוגמה ישראלית: הוצג כניגוד לשלטון החוק.

התארגנויות (ארגונים וולונטריים)

(שיעור 1)

- הגדרה: זכות של אזרחים בדמוקרטיה להתארגן כקבוצה כדי לקדם אינטרסים ולמימוש רצונות – כל עוד לא פוגע באחרים.
- הסבר: חלק מהפלורליזם ומהביקורת הבלתי פורמלית. במדינה טוטליטרית – אסור, כי המנהיג מפחד מהתארגנויות.
- דוגמה ישראלית: ועד עובדים, הפגנות נגד מחירי ביטוח אופנועים, יד שרה.

יד שרה

(שיעור 1)

- הגדרה: עמותה/ארגון וולונטרי שמשאיל ציוד רפואי לנזקקים.
- הסבר: דוגמה לפלורליזם ולהתארגנות חברתית בדמוקרטיה.
- דוגמה ישראלית: סניפים כמעט בכל יישוב בישראל.

הבחנה (אפליה מותרת)

(שיעור 4, 5, 9)

- הגדרה: התייחסות שונה לבני אדם בשל סיבות מוצדקות, כלומר בשל שוני רלוונטי בין בני אדם שמצדיק התייחסות שונה. מבטאת התחשבות במאפיינים ובצרכים מיוחדים.
- הסבר: הסיבה אינה תלויה באדם עצמו – הוא היה מותר בכיף על ה"עדיפות" אם היה יכול. בניגוד לאפליה (שהיא פסולה), הבחנה היא מותרת.
- דוגמה ישראלית: חנייה קרובה לנכה; הקלות במבחנים לתלמידים עם קשיים (בחינה בעל-פה); הקלות לסטודנטים במילואים; פטור מתור לנכה; בחינה שונה למילואימניקים באוניברסיטה; הקלות לעולה חדש; מתן קדימות בתורים במשרדי ממשלה לחיילי מילואים.

העדפה מתקנת

(שיעור 4, 5)

- הגדרה: מתן עדיפות לקבוצה שדוכאה או נפגעה לאורך זמן, במטרה לצמצם פערים ולתקן עוול היסטורי.
- הסבר: ניתנת לתקופה מוגבלת בלבד. כשהפער הצטמצם – ההעדפה מסתיימת. ההבדל מהבחנה: העדפה מתקנת מכוונת לצמצום פערים של קבוצות שדוכאו, לתקופה מוגבלת.
- דוגמה ישראלית: מלגות לתושבי פריפריה; קידום נשים ברשימות לכנסת; שריון מקומות לנשים בכנסת; סיוע לאוכלוסיות מוחלשות.

יחידה 2 – זכויות האדם והאזרח

זכות לחיים וביטחון

(שיעור 2, 3)

- הגדרה: זכותו של אדם לחיים ולהגנה מפני כל פגיעה פיזית או איום על שלמות גופו. חובת המדינה להגן על חיי כל בני האדם.
- הסבר: שני מרכיבים – (1) "שלמות גופו" – לא רק איסור רצח אלא גם איסור פגיעה; (2) חובת המדינה להגן באופן אקטיבי. מילים מפתח בקטע מקור: "לשמור על ביטחונם", "למנוע פגיעה", "צמצום נפגעים".
- דוגמה ישראלית: הצבת שומרים במקומות ציבוריים בעקבות גל פיגועים; המדינה מפעילה משטרה וצבא כדי להגן על חיי אזרחים.

חירות

(שיעור 2)

- הגדרה: זכותו של אדם לשלוט בחייו, לכוון אותם כרצונו ולעשות בחירות. אין לשלול את חירותו אלא אם יש סיבה מוצדקת.
- הסבר: זכות כללית מאוד – כמו "האמא של כל הזכויות". כמעט לא מופיעה כתשובת "ציין" בקטע מקור בגלל שהיא רחבה מדי. כשרואים פגיעה ספציפית – תמיד עדיף לבחור בזכות הספציפית.
- דוגמה ישראלית: כליאת אדם שעבר על החוק – פגיעה בחירותו שמותרת.

חופש ביטוי

(שיעור 2, 3)

- הגדרה: זכותו של כל אדם לבטא את עמדותיו ודעותיו בכל דרך – דיבור, כתיבה, עיתונות, מעשים, הפגנות, לבוש, צבע שיער, התנהגות.
- הסבר: אחד משני "הורי הדמוקרטיה" (יחד עם שוויון). לא ממהרים להגביל אותו. בישראל ובאירופה יש הגבלות (הסתה, הזדהות עם טרור). בארה"ב – כמעט מוחלט (תהלוכות נאו-נאצים מוגנות בחוק).
- דוגמה ישראלית: שוטר שצבע שערו לסגול (בגרות 2011-2012) – חופש ביטוי; הפגנות מחאה חברתית; עיתונאי שטען שגם בזמן מלחמה יש לאפשר חופש ביטוי.

חופש מידע

(שיעור 2)

- הגדרה: זכות הציבור לדעת – הזכות לקבל מידע על פעולות השלטון ועל ענייני ציבור.
- הסבר: ניתן להגביל בשני מקרים: (1) פגיעה בפרטיות של אדם; (2) סיכון לביטחון המדינה (צנזורה צבאית).
- דוגמה ישראלית: צנזורה צבאית – כתב צבאי חייב לקבל אישור לפני שידור; בלחמת לבנון השנייה שידור מיקום נפילת טיל גרם למוות של חיילים.

חופש דת ומצפון

(שיעור 2)

- הגדרה: זכותו של כל אדם להאמין במה שהוא רוצה, או לבחור שלא להאמין כלל.
- הסבר: כולל גם חופש המצפון – הזכות לפעול לפי מצפונך.
- דוגמה ישראלית: בישראל, טענה של פציפיזם לא מקובלת כעילה לפטור משירות צבאי.

חופש תנועה

(שיעור 2, 3)

- הגדרה: זכותו של כל אדם לנוע בחופשיות ממקום למקום בתוך מדינתו, לצאת ממנה ולהיכנס אליה.
- הסבר: ניתן להגביל מטעמי ביטחון. ההגבלה פוגעת במיוחד באנשים עם מגבלות פיזיות.
- דוגמה ישראלית: כביש 10 (ניצנה-אילת) סגור מטעמי ביטחון; חסימת כבישים ליד הפגנה; תושבי מטולה וקריית שמונה לא יכלו לחזור לבתיהם אחרי 7 באוקטובר; חסימות כמעט שנתיים בצירים מסוימים.

חופש התאגדות

(שיעור 2)

- הגדרה: הזכות להתארגן בקבוצות, להקים ארגונים, מועדונים, ועמותות לקידום אינטרסים משותפים.
- הסבר: בדמוקרטיה – זכות מובנת מאליה. במדינה לא דמוקרטית – השליט מפחד מהתנגדות ולכן מגביל.
- דוגמה ישראלית: מועדון רוכבי אופנועים שפועל להורדת מחירי ביטוח וקסדות.

חופש עיסוק

(שיעור 2, 3)

- הגדרה: זכותו של כל אדם לבחור את עיסוקו, ללמוד מקצוע ולעבוד בכל תחום שהוא רוצה.
- הסבר: המדינה חייבת לאפשר. ההגבלות: עיסוקים שדורשים רישיון (רפואה, משפטים, שפיטה) ועיסוקים בלתי חוקיים.
- דוגמה ישראלית: אי אפשר לפתוח דוכן נשק ברחוב; אי אפשר להיכנס לחדר ניתוח בלי תואר ברפואה.

קניין

(שיעור 2, 3)

- הגדרה: זכותו של אדם על רכושו – כולל קניין חומרי (בית, חפצים, רכב) וקניין רוחני (שירים, המצאות, פטנטים, זכויות יוצרים).
- הסבר: קניין רוחני חשוב יותר מבעבר בגלל הטכנולוגיה. פטנט נרשם במשרד הפטנטים ומעניק זכויות בלעדיות לתקופה מסוימת.
- דוגמה ישראלית: אומנים ישראלים (שלמה ארצי, שלום חנוך) מקבלים תמלוגים; מייקל ג'קסון קנה את זכויות שירי אלויס פרסלי.

זכויות יוצרים

(שיעור 3)

- הגדרה: זכות חוקית המגנה על יצירות מקוריות מפני העתקה, צילום או שימוש ללא רשות.
- הסבר: המבצע, כותב המילים וכותב הלחן מקבלים כל אחד חלק מהתמלוגים.
- דוגמה ישראלית: DJ בחתונה חייב לשלם סכום גלובלי עבור השמעת שירים.

הזכות לכבוד

(שיעור 3)

- הגדרה: זכותו של כל אדם שלא יפגעו בכבודו – שלא יושפל, יבוש או יבוזה.
- הסבר: מזהים בקטע מקור כשרשום שאדם מרגיש: מושפל, מבוש, מבוזה, נעלב, עוגמת נפש. אחת הזכויות הכי קלות לזיהוי.
- דוגמה ישראלית: כשמישהו אומר לאדם אחר דברים פוגעים שגורמים לו להרגיש מושפל.

הזכות לשם טוב

(שיעור 3)

- הגדרה: זכותו של כל אדם שלא יפורסם עליו מידע שקרי או פוגע בפני הציבור.
- הסבר: ההבדל מהזכות לכבוד – בשם טוב חייב להיות **פרסום** (בפני קהל). אם אין פרסום – זה כבוד. אם יש פרסום – זה שם טוב. גם אם המידע נכון – אם פרסמת בזדון, בית המשפט יכול לפסוק נגדך.
- דוגמה ישראלית: פרסום ברשתות חברתיות שיכול להרוס לאדם את העסק או את החיים.

הזכות לפרטיות

(שיעור 2, 3)

- הגדרה: זכותו של כל אדם לפרטיות – שלא יחדרו למרחב הפרטי שלו, לא יחשפו מידע אישי עליו ולא יחטטו בחפציו.
- הסבר: מזהים כשמישהו: חשף מידע פרטי, נכנס למרחב הפרטי, צילם ללא רשות, חיטט בתיק. הפרטיות הולכת ונשחקת עם הטכנולוגיה.
- דוגמה ישראלית: מצלמות רחוב בתל אביב ובכבישים; בידוק ביטחוני בכניסה למקומות ציבוריים.

הזכות להליך הוגן

(שיעור 3, 7, 8)

- הגדרה: זכות בסיסית הקובעת שכל אדם העומד בפני הליך משפטי זכאי להגנה משפטית, לדעת במה הוא מואשם, לראות ראיות, לערער, ולמשפט בדלתיים פתוחות. אין חיפוש בבית ללא צו שופט.
- הסבר: הזכות היחידה שמתייחסת לנושאים משפטיים. מרכיבים: ייצוג משפטי (עורך דין / סגוריה ציבורית), זכות ערעור, משפט בדלתיים פתוחות, הכרעת דין ברוב שופטים (מספר אי-זוגי), משפט חוזר בתנאים מסוימים.
- דוגמה ישראלית: אדולף אייכמן קיבל ייצוג משפטי מלא; משפט עמוס בראנס – כמעט כל מרכיב הופר (מניעת שינה 72 שעות, מניעת עורך דין, הודאת שווא, שחזור לקוי).

חופש ההפגנה

(שיעור 3)

- הגדרה: זכותו של כל אדם להפגין ולמחות. צריך לקבל אישור מהמשטרה שקובעת מקום וזמן.
- הסבר: חלק מחופש הביטוי – ההפגנה היא דרך לביטוי דעות ומחאה ציבורית.
- דוגמה ישראלית: קבוצת אזרחים שביקשה להפגין נגד מדיניות חברתית-כלכלית של הממשלה; המשטרה אפשרה וחסמה כבישים סמוכים.

התנגשות בין זכויות

(שיעור 2)

- הגדרה: מצב שבו מימוש זכות אחת גורם לפגיעה בזכות אחרת, ונדרש למצוא איזון ביניהן.
- הסבר: כל אדם חי בתוך חברה ולכן לא יכול לממש זכויותיו באופן מוחלט. הפתרון – איזון.
- דוגמה ישראלית: הפגנה מוגבלת בזמן ובמקום; שירות צבאי פוגע בחירות אך מוגבל ל-2-3 שנים.

הזכות לשוויון

(שיעור 9)

- הגדרה: זכותו של אדם ליחס שוויוני, ללא הבדל של דת, גזע, מין, לאום או השקפת עולם.
- הסבר: אסור להפלות בין אנשים על בסיס מאפיינים כאלה. כאשר יש הפליה – ניתן לעתור לבג"ץ.
- דוגמה ישראלית: בג"ץ אליס מילר – פגיעה בשוויון על בסיס מין (קורס טייס פתוח רק לגברים); הקלות בבגרויות לתלמידים באזורי עימות.

חובות האזרח

(שיעור 4)

- הגדרה: חובות המוטלות על אדם כאזרח במסגרת החוק של המדינה. חלות רק על מי שיש לו אזרחות (תעודת זהות).
- הסבר: חובות חוקיות: ציות לחוק, תשלום מיסים, שירות צבאי. חובות אזרחיות: השתתפות בבחירות, מעורבות ציבורית, ביקורת על השלטון.
- דוגמה ישראלית: שירות צבאי חובה בצה"ל; תשלום מס הכנסה.

חובות האדם

(שיעור 4)

- הגדרה: חובות המוטלות על כל אדם באשר הוא אדם, לא רק על אזרחים – כולל תיירים וזרים.
- הסבר: להכיר בזכויותיו של האחר, לא לפגוע בזולת, חובה להושיט עזרה (לפחות לטלפון) כשאדם בסכנה. אי-הושטת עזרה יכולה להיות עבירה.
- דוגמה ישראלית: תאונה באזור התעשייה בחולון – מאות רכבים עברו ולא עצרו, המשטרה הזמינה את כולם לחקירה.

יחידה 3 – בחירות

לא נלמדו מושגים ספציפיים ליחידה זו ב-10 השיעורים הראשונים (הנושא הוזכר בהקשר של זכות לבחור ולהיבחר ביחידה 2, ומבנה הבחינה בלבד).

יחידה 4 – הכנסת

תפקידי הכנסת

(שיעור 5, 6)

- הגדרה: שלושה תפקידים מרכזיים: א) חקיקה; ב) פיקוח וביקורת על הממשלה; ג) ייצוג. תפקידים נוספים: מינוי תפקידים, חקיקת חוקה, הבעת אמון.
- הסבר: חקיקה – הכנסת מחוקקת חוקים. פיקוח וביקורת – באמצעות שאילתות, דיונים, ועדות. ייצוג – 120 ח"כ ממפלגות שונות מייצגים את כלל האוכלוסייה. בבחינה, ברוב המקרים (כ-90%) השאלה תהיה על חקיקה או פיקוח וביקורת.
- דוגמה ישראלית: חברי אופוזיציה שטענו שההסכם הימי עם לבנון לא הובא לדיון – פגיעה בתפקיד הפיקוח והביקורת.

שאלתה

(שיעור 4, 5)

- הגדרה: כלי פרלמנטרי שבו חבר כנסת מציג שאלה לשר, והשר מחויב לענות.
- הסבר: השאלה מוגשת מראש (שבועיים-שלושה). ח"כ אחרים יכולים להצטרף. כלי ביקורת חשוב של הכנסת על הממשלה.
- דוגמה ישראלית: ח"כ אריה ביבי שאל את שר התחבורה על בעיות ברכבת הקלה בירושלים.

ועדות הכנסת

(שיעור 4, 5)

- הגדרה: חדרי דיון בכנסת שבהם מתקיימים דיונים ממוקדים ומעמיקים בנושאים ספציפיים.
- הסבר: עיקר העבודה המעשית של הכנסת מתבצעת בוועדות. בכל תחום חשוב יש ועדה. בוועדות מזמינים אנשי מקצוע ואף אזרחים. הוועדות משקפות את יחסי הכוחות קואליציה-אופוזיציה.
- דוגמה ישראלית: ועדת רווחה שדנה בנושא עיכוב תשלומי פיצויים לשורדי שואה.

אולם המליאה

(שיעור 4)

- הגדרה: האולם המרכזי בכנסת שבו יושבים כל 120 חברי הכנסת לדיונים והצבעות.
- הסבר: עיצוב האולם בצורת מנורת בית המקדש. בשמש (מרכז) יושבים השרים, הממשלה וראש הממשלה. בקנים – שאר חברי הכנסת.
- דוגמה ישראלית: אולם המליאה בכנסת ישראל בירושלים.

קואליציה

(שיעור 4, 5, 6)

- הגדרה: המפלגות שמרכיבות יחד את הממשלה ותומכות בה. מחזיקה ברוב (לפחות 61 מנדטים).
- הסבר: לקואליציה רוב גם בוועדות הכנסת.
- דוגמה ישראלית: כיום – ליכוד, מפלגות חרדיות (יהדות התורה, ש"ס), ומפלגות דתיות-לאומיות.

אופוזיציה

(שיעור 4, 5, 6)

- הגדרה: המפלגות שאינן חלק מהממשלה ותפקידן לבקר אותה.
- הסבר: תמיד רוצה להיות במקום הממשלה. תפקידה לבקר, לפקח ולוודא שהממשלה ממלאת תפקידה. זה האינטרס של האזרחים.
- דוגמה ישראלית: יש עתיד ומפלגות שמאל; חברי אופוזיציה שטענו שהסכם הגבול הימי לא הובא לדיון.

הצעת חוק

(שיעור 4)

- הגדרה: הצעה מפורטת לחוק חדש או לשנות חוק קיים, שמוגשת על ידי חברי כנסת או הממשלה.
- הסבר: חייבת להיות מפורטת עם סעיפים רבים. כשמחפפים – הציבור משלם על הטעויות.
- דוגמה ישראלית: חוק החניונים שנחקק בצורה לקויה ונדרש תיקון.

הפלת ממשלה / אי-אמון

(שיעור 5)

- הגדרה: אפשרות של הכנסת להפיל את הממשלה אם רוב של 61 חברי כנסת מצביעים נגדה.
- הסבר: גם אם אין רוב של 61 לתקציב – ייתקיימו בחירות חדשות.
- דוגמה ישראלית: דיבורים על בחירות צפויות.

הבעת אמון

(שיעור 6)

- הגדרה: תמיכה של רוב חברי הכנסת (61 לפחות) בהקמת ממשלה חדשה.
- הסבר: לאחר כל בחירות, הממשלה החדשה חייבת לקבל תמיכה של 61 ח"כ.
- דוגמה ישראלית: ציפי לבני לא הצליחה להשיג 61 תומכים.

יחידה 5 – הממשלה

ממשלה קואליציונית

(שיעור 6)

- הגדרה: ממשלה המורכבת מצירוף של כמה מפלגות שמתחברות יחד כדי להגיע למינימום של 61 מנדטים.
- הסבר: אף מפלגה לא הצליחה להשיג 61 מנדטים לבד מאז הקמת המדינה. כל מפלגה שמצטרפת מקבלת תיק (תפקיד שר).
- דוגמה ישראלית: הליכוד קיבל כ-35 מנדטים, צירף ש"ס, יהדות התורה, עוצמה יהודית ועוד להגיע ל-65.

קואליציה צרה

(שיעור 6)

- הגדרה: ממשלה המבוססת על מינימום רוב בכנסת (61-67 מנדטים).
- הסבר: פחות יציבה – מספיק שח"כ אחד יפרוש כדי שהממשלה תיפול.
- דוגמה ישראלית: ממשלות רבות בישראל התבססו על קואליציה צרה, מה שגרם לחוסר יציבות.

קואליציה רחבה

(שיעור 6)

- הגדרה: ממשלה המבוססת על רוב גדול בכנסת, המייצגת חלקים רחבים בחברה.
- הסבר: יתרון – ייצוג ויציבות. חיסרון – דיכוי האופוזיציה, חולשת הפיקוח.
- דוגמה ישראלית: ממשלה שכוללת מפלגות משמאל ומימין.

קביעת מדיניות וביצוע (תפקיד ממשלה מס' 1)

(שיעור 6)

- הגדרה: תפקיד הממשלה לקבל החלטות ולהתוות קווי פעולה בתחומים שונים ולבצע אותם.
- הסבר: הממשלה היא כמו מנהל מפעל – תפקידה לנהל את המדינה. **הדוגמה של "מנהל מפעל" חשובה לבחינה.**
- דוגמה ישראלית: הממשלה מחליטה להעביר תקציב גבוה יותר לביטחון על חשבון תקציבי תרבות.

שיורי סמכות (תפקיד ממשלה מס' 2)

(שיעור 6)

- הגדרה: הממשלה מוסמכת לעשות כל דבר שלא הוגדר במפורש כתפקיד של רשות אחרת.
- הסבר: כל מה שלא שייך לכנסת או לרשות השופטת – הממשלה מוסמכת לטפל בו.
- דוגמה ישראלית: ראש הממשלה לא יכול לשפוט, אבל יכול לקבל החלטות בכלכלה, ביטחון, חברה.

חקיקת משנה (תפקיד ממשלה מס' 3)

(שיעור 6)

- הגדרה: קביעת תקנות וצווים על ידי הממשלה כדי ליישם חוקים שהכנסת חוקקה – הוראות ביצוע לחוק.
- הסבר: כל חוק שהכנסת מחוקקת צריך פירוט כדי שהאזרחים ידעו בדיוק מה לעשות.
- דוגמה ישראלית: חוק איסור עישון בציבור – צריך להגדיר מהו "מקום ציבורי".

אחריות מיניסטריאלית

(שיעור 4, 7)

- הגדרה: אחריות אישית של כל שר בפני הכנסת על הנעשה במשרדו, כולל פעולות שעובדי המשרד ביצעו מאחורי גבו ובלי ידיעתו.
- הסבר: "מיניסטר" = שר. כמו מפקד בצבא – תמיד האחריות על מי שעומד בראש.
- דוגמה ישראלית: שר הבינוי והשיכון אחראי על היערכות לרעידת אדמה; שר התחבורה אחראי על תקלות ברכבת הקלה; שר הבריאות אחראי על נושא הקורונה.

אחריות משותפת (אחריות ממשלתית)

(שיעור 7)

- הגדרה: אחריות קולקטיבית של הממשלה כולה לכל ההחלטות שקיבלה כגוף אחד, וכן לכל מעשה של כל אחד מהשרים.
- הסבר: כל שר חייב ליישר קו עם החלטות שהתקבלו ברוב. שר שמפר את האחריות המשותפת – יפוט. אם רוצה להתנגד – יכול להתפטר.
- דוגמה ישראלית: יואב גלנט פוטר כי יצא בפומבי נגד הרפורמה המשפטית בניגוד לעמדת הממשלה.

פיקוח פורמלי

(שיעור 10)

- הגדרה: פיקוח וביקורת על הממשלה והגופים הציבוריים שנעשים על ידי מוסדות רשמיים מטעם המדינה, בסמכות חוקית.
- הסבר: מוסדות שהמדינה הקימה ושפועלים מכוח החוק; ועדת חקירה ממלכתית, מבקר המדינה, נציב תלונות הציבור.
- דוגמה ישראלית: ועדת אגרנט, מבקר המדינה.

פיקוח בלתי פורמלי

(שיעור 10)

- הגדרה: פיקוח וביקורת על השלטון שנעשים על ידי גורמים שאינם חלק ממוסדות המדינה הרשמיים.
- הסבר: כולל אזרחים, כלי תקשורת, הפגנות. למרות שאין סמכויות חוקיות – יש כוח רב להשפיע.
- דוגמה ישראלית: מוטי אשכנזי עם השלט מול משרד ראש הממשלה – אלפים הצטרפו, גולדה מאיר התפטרה.

ועדת חקירה ממלכתית

(שיעור 10)

- הגדרה: ועדה שמוקמת על ידי הממשלה במטרה לבדוק נושא בעל חשיבות ציבורית גדולה, בראשה עומד שופט שממנה את חברי הוועדה.
- הסבר: לוועדה סמכויות משפטיות (חיוב עדים, החרמת מסמכים, צווי חיפוש). שם הוועדה על שם השופט שבראשה. הציבור רוכש אמון כי בראשה שופטים ולא פוליטיקאים. מפרסמת מסקנות בפומבי.
- דוגמה ישראלית: ועדת אגרנט – חקרה מחדלי מלחמת יום הכיפורים. 58 עדים, 140 ישיבות. המליצה על פיטורי ראש אגף המודיעין והרמטכ"ל.

ועדת אגרנט

(שיעור 10)

- הגדרה: ועדת חקירה ממלכתית שהוקמה לאחר מלחמת יום הכיפורים (1973).
- הסבר: בראשה השופט שמעון אגרנט (נשיא בית המשפט העליון). המליצה על פיטורי ראש אגף המודיעין (אלי זעירא) והרמטכ"ל (דדו), אך לא ביקרה את הדרג המדיני (משה דיין, גולדה מאיר) – מה שעורר כעס ציבורי.
- דוגמה ישראלית: רלוונטי לדיון על ועדת חקירה לאירועי 7 באוקטובר.

מבקר המדינה

(שיעור 10)

- הגדרה: מוסד ביקורת ממלכתי עצמאי המוסמך לבקר, לבדוק ולבחון את כל המערכות הממשלתיות והציבוריות.
- הסבר: בודק ניהול תקין, יעילות, חיסכון ותור-עמידות (היעדר שחיתות). מפרסם דוח שנתי בפומבי. בחשד למעשה פלילי – מעביר ליועץ המשפטי. עצמאי ובלתי תלוי, נבחר בהצבעה חשאית בכנסת. כ-1,500 גופים נתונים לביקורתו.
- דוגמה ישראלית: דוח על כך ש-93% מהמבנים ליד קו השבר לא חוזקו; דוח על מחירי מזון גבוהים מאירופה.

נציב תלונות הציבור

(שיעור 10)

- הגדרה: גוף שהוא חלק בלתי נפרד ממוסד מבקר המדינה, שתפקידו לבחון תלונות של אזרחים שנפגעו מגופים ציבוריים.
- הסבר: כל אזרח יכול להגיש תלונה בכתב. מפרסם דוח שנתי גלוי. השילוב בין מבקר מדינה לנציב תלונות ציבור יחיד במינו בעולם.
- דוגמה ישראלית: הגופים שזכו להכי הרבה תלונות: דואר ישראל, ביטוח לאומי, משטרה.

דוח שנתי

(שיעור 10)

- הגדרה: פרסום רשמי של מבקר המדינה ונציב תלונות הציבור מדי שנה, ובו ממצאים, ליקויים והמלצות.
- הסבר: חייב להתפרסם בפומבי – חלק מעקרון השקיפות.
- דוגמה ישראלית: דוחות שחשפו בעיות במוכנות לרעידות אדמה, בפיקוח על מחירי מזון.

תור-עמידות (טוהר מידות)

(שיעור 10)

- הגדרה: עיקרון הדורש מעובדי ציבור ונבחרי ציבור לפעול בהגינות, ביושרה וללא שחיתות.
- הסבר: אחד הנושאים המרכזיים שמבקר המדינה בודק.
- דוגמה ישראלית: מבקר המדינה בודק שמכרזים נעשים כהלכה ושאינן שימוש לא ראוי בכספי ציבור.

יחידה 6 – הרשות השופטת

היררכיית בתי המשפט

(שיעור 7)

- הגדרה: מערכת שלוש הדרגות: בית משפט שלום (הנמוך), בית משפט מחוזי, בית המשפט העליון (הגבוה).
- הסבר: כל אדם יכול לערער ולעלות דרגה. בית המשפט העליון הוא הדרגה הגבוהה ביותר ופסיקותיו סופיות.
- דוגמה ישראלית: תיק שנפתח בבית משפט שלום יכול לעלות בערעור למחוזי ומשם לעליון.

בית המשפט העליון

(שיעור 9)

- הגדרה: ערכאת השיפוט הגבוהה ביותר בישראל, בשני תפקידים: (1) ערכאת ערעור עליונה; (2) בג"ץ.
- הסבר: כערכאת ערעור – דן בערעורים על פסיקות נמוכות, הערעור סופי. כבג"ץ – דן בעתירות של אזרחים נגד גופים ציבוריים.
- דוגמה ישראלית: ערעור מבית משפט מחוזי לעליון; עתירת אליס מילר.

בג"ץ (בית דין גבוה לצדק)

(שיעור 8, 9)

- הגדרה: תפקידו השני של בית המשפט העליון – דן בפגיעות של רשויות שלטון וגופים ציבוריים בזכויות אזרחים.
- הסבר: אזרח שנפגע מגוף ציבורי (צה"ל, משטרה, ביטוח לאומי, משרדי ממשלה) יכול להגיש עתירה. אם מוצדקת – בג"ץ יוציא צו מתאים. מאפשר לכל אדם סעד מפגיעה של גוף ציבורי.
- דוגמה ישראלית: בג"ץ אליס מילר – חייב את צה"ל לפתוח את קורס הטיס לנשים.

עתירה

(שיעור 9)

- הגדרה: פנייה בכתב שמגיש אזרח (באמצעות עורך דין) לבג"ץ, בטענה שרשות ציבורית פגעה בזכויותיו.
- הסבר: מנוסחת על ידי עורך דין ומפרטת את הפגיעה בזכות ספציפית.
- דוגמה ישראלית: העתירה של אליס מילר שהביאה לפתיחת קורס הטיס לנשים.

צו עשה

(שיעור 9)

- הגדרה: צו של בג"ץ המחייב רשות ציבורית לבצע פעולה מסוימת.
- הסבר: אחד מארבעת סוגי הצווים של בג"ץ (צו שחרור, צו עשה ולא תעשה, צו איסור, צו מסמך).
- דוגמה ישראלית: צו עשה שחייב את צה"ל לפתוח את קורס הטיס לנשים.

עצמאות הרשות השופטת

(שיעור 9)

- הגדרה: העיקרון שלפיו המערכת המשפטית חייבת להיות עצמאית ובלתי תלויה בכל גורם חיצוני.
- הסבר: מושגת באמצעות 4 כללים: ריסון הרשות המחוקקת, איסור פרסום, הרכב הוועדה למינוי שופטים, תנאי העסקה. משפט מסכם: "כל הכללים נועדו לשמור על עצמאות המערכת המשפטית, למנוע לחץ והשפעה, כדי שיתקיים משפט צדק אובייקטיבי!"
- דוגמה ישראלית: נשיאת בית המשפט העליון חיות התייחסה לקושי לשמור על עצמאות בעידן הרשתות.

ריסון הרשות המחוקקת

(שיעור 9)

- הגדרה: כלל הקובע שכל שינוי שהכנסת מבצעת בחקיקה יהיה תקף רק לעתיד ולא רטרואקטיבי.
- הסבר: מה שקובע הוא העבירה שהייתה בזמן שהחוק היה בתוקף.
- דוגמה ישראלית: אדם שנסע ב-130 באיילון כשהמותר 100 – גם אם למחרת הכנסת מעלה ל-130, הדו"ח נשאר.

איסור פרסום

(שיעור 9)

- הגדרה: במהלך משפט מותר לפרסם בתקשורת אך ורק עובדות, ולא מעבר לכך.
- הסבר: למנוע לחץ והשפעה על שופטים. נחלש בעידן הרשתות החברתיות.
- דוגמה ישראלית: נשיאת העליון חיות ציינה שהכלל נחלש בפועל.

הוועדה למינוי שופטים

(שיעור 9)

- הגדרה: ועדה בת 9 חברים: 3 שופטים + 2 נציגי לשכת עו"ד = 5 בעלי רקע משפטי (רוב); 2 ח"כ + 2 שרים = 4.
- הסבר: רוב לאנשי מקצוע מתחום המשפט כדי שייבחרו שופטים ראויים ולא מטעמים פוליטיים.
- דוגמה ישראלית: הרוב לאנשי המשפט מסייע לשמירת עצמאות המערכת.

תנאי העסקתם של השופטים

(שיעור 9)

- הגדרה: תנאי עבודה משופרים לשופטים: שכר גבוה, עבודה עד גיל 70, חסיונות, אבטחה (נשיא העליון מאובטח ע"י שב"כ), ואיסור עבודה נוספת.
- הסבר: נועד לשמור על עצמאותם.
- דוגמה ישראלית: נשיא העליון מאובטח כמו ראש הממשלה.

פסלות שופט

(שיעור 8)

- הגדרה: חובתו של שופט לפסול את עצמו מלדון בתיק כאשר יש לו קרבה משפחתית או היכרות אישית עם אחד הצדדים.
- הסבר: נועד להבטיח אובייקטיביות ואי-תלות.
- דוגמה ישראלית: עיקרון חשוב לשמירת אמון הציבור במערכת.

משפט בדלתיים פתוחות

(שיעור 7, 8)

- הגדרה: עיקרון הקובע שמשפטים נערכים באופן פומבי וגלוי לציבור – שקיפות דמוקרטית.
- הסבר: חריגים: ביטחון המדינה, ענייני משפחה, קטינים, מקרי אונס. דלתיים סגורות כנורמה = מאפיין של משטרים לא דמוקרטיים.
- דוגמה ישראלית: משפטי מרגלים/מחבלים עשויים להתקיים בדלתיים סגורות.

משפט חוזר

(שיעור 7, 8)

- הגדרה: קיום משפט מחדש לאחר שניתן פסק דין, כאשר מתגלות ראיות חדשות.
- הסבר: רק שופט בית המשפט העליון מורה על פתיחתו. חלק מהזכות להליך הוגן.
- דוגמה ישראלית: עמוס בראגס – שופטת דליה דורנר הורתה על משפט חוזר, זוכה במחוזי נצרת; רומן זדורוב – זוכה כי נמצאה טביעת נעל שלא שייכת לו.

סנגוריה ציבורית

(שיעור 7)

- הגדרה: ייצוג משפטי שהמדינה מספקת לנאשם שאין לו עורך דין.
- הסבר: חלק מהזכות להליך הוגן.
- דוגמה ישראלית: במשפט אייכמן, למרות שהיה פושע נאצי, קיבל ייצוג.

חנינה

(שיעור 8)

- הגדרה: סמכות של נשיא המדינה לחון אסיר ולשחררו מריצוי עונשו.
- הסבר: קבלת חנינה מחייבת למעשה הודאה באשמה. מי שמקבל חנינה לא מקבל זיכוי – עדיין נחשב כמי שביצע. ההבדל מזיכוי: זיכוי = חף מפשע לגמרי.
- דוגמה ישראלית: עמוס בראנס סירב לחנינה מנשיא המדינה כי לא היה מוכן להודות ברצח שלא ביצע.

הודאת שווא / הודאה כפויה

(שיעור 8)

- הגדרה: הודאה של חשוד בביצוע עבירה שהתקבלה תחת לחץ, כפייה, או מניפולציה, ואינה משקפת את האמת.
- הסבר: מהווה פגיעה חמורה בזכות להליך הוגן. נגרמת ממניעת שינה, מניעת גישה לעורך דין, אימים.
- דוגמה ישראלית: עמוס בראנס – מנעו ממנו שינה 4 ימים, הבריחו אותו מתחנה לתחנה, עד שהודה ברצח שלא ביצע.

יחידה 7 – שבות ואזרחות

לא נלמדו מושגים ספציפיים ליחידה זו ב-10 השיעורים הראשונים.

יחידה 8 – ביטחון ודמוקרטיה

תקנות לשעת חירום (תפקיד ממשלה מס' 4)

(שיעור 6, 7)

- הגדרה: תקנות שהממשלה מתקינה במצב חירום מיוחד שמאפשרות לה לפגוע בזכויות מסוימות כדי לספק ביטחון לציבור.
- הסבר: שלוש הגבלות: (1) מוגבלות ל-3 חודשים, הארכה דורשת אישור הכנסת; (2) אסור לפגוע בכנסת או בעבודתה; (3) אסור לפגוע בחוקי יסוד מוגנים. **זהו תפקיד הממשלה הכי חשוב לבחינה** (שתי כוכביות).
- דוגמה ישראלית: תקנות הקורונה – סגרים, בידודים; תקנות מלחמת 7 באוקטובר – סגירת שמיים, סגירת מקומות עבודה.

מצב חירום

(שיעור 6, 7)

- הגדרה: מצב שבו המדינה מכריזה על סכנה מיוחדת המאפשרת לממשלה סמכויות חריגות.
- הסבר: ישראל במצב חירום פורמלי מאז 1948. יש מצב "רגיל" (שגרתי) ומצב מיוחד (כמו קורונה או מלחמה).
- דוגמה ישראלית: בקורונה נשקלה תוכנית לנעול אנשים ולהביא מנות קרב – לא יושמה.

מעצר מנהלי

(שיעור 6, 7)

- הגדרה: מעצר ללא משפט, מבלי שנאמר לאדם העילה, ומבלי שניתן לו הליך הוגן. מתוקף תקנות ההגנה מתקופת המנדט הבריטי.
- הסבר: מטרתו למנוע סכנה מיידית. רק שר הביטחון מוסמך. אנטי-דמוקרטי – מופעל רק כשאין ברירה.
- דוגמה ישראלית: עצירת ראשי משפחות פשע בנתניה; עצירת נערי גבעות; מעצרים בשטחים למניעת פיגועים.

תקנות ההגנה

(שיעור 6)

- הגדרה: תקנות מתקופת המנדט הבריטי שנותרו בתוקף, המעניקות לשר הביטחון סמכויות רחבות.
- הסבר: מקור הסמכות למעצר מנהלי.
- דוגמה ישראלית: שימוש בתקנות לביצוע מעצרים מנהליים בשטחים ובתוך ישראל.

יחידה 9 – הכרזת העצמאות

הוזכרה בשיעור 1: המילה "יהודי" מופיעה מספר פעמים בהכרזה, אך המילה

"דמוקרטיה" לא מופיעה בהכרזה כלל

– רק רמזים ברורים (למשל: "תקיים שוויון זכויות לכל אזרחיה ללא הבדל"). לא נלמדו מושגים ספציפיים נוספים ליחידה זו.

יחידה 10 – חוקה וחוקי יסוד

הוזכר בשיעורים 6 ו-7 שתקנות לשעת חירום לא יכולות לפגוע בחוקי יסוד מוגנים. לא נלמדו מושגים מפורטים ליחידה זו עדיין.

יחידה 11 – זהות המדינה

קבוצת מיעוט

(שיעור 4)

- הגדרה: קבוצה אתנית שהיא שונה מקבוצת הרוב בדת, בשפה או בתרבות שלה.
- הסבר: בדמוקרטיה יש חובה להתחשב בקבוצות מיעוט – בשפה, בחינוך, בדת ובעיצוב חייהם.
- דוגמה ישראלית: ערבים (המיעוט הגדול), בדואים (נכללים תחת הערבית), דרוזים (המיעוט הקטן, בעלי דת סודית, אי אפשר להתגייס). קבוצות נוספות: צ'רקסים ושומרונים.

זכויות מיעוטים

(שיעור 4)

- הגדרה: זכויות מיוחדות הניתנות לקבוצות מיעוט כדי לשמור על זהותן.
- הסבר: כל קבוצת מיעוט זכאית לשפה, תרבות וחינוך משלה. המדינה חייבת לאפשר לשמר את ייחודן.
- דוגמה ישראלית: חינוך בשפה הערבית; שמירה על תרבות ודת הדרוזים; ברית הדרוזים עם מדינת ישראל מיום הקמתה.

יחידה 12 – סוגיות חברתיות-כלכליות

גישה סוציאל-דמוקרטית

(שיעור 5)

- הגדרה: גישה חברתית-כלכלית הדוגלת במעורבות גבוהה של המדינה בכלכלה, צמצום פערים, והרחבת זכויות חברתיות.
- הסבר: המדינה מתערבת ומסייעת לשכבות החלשות באמצעות תקציבים, קצבאות וסבסוד. **טריק לזיהוי: המדינה מתערבת בכלכלה? מסייעת לחלשים? אם כן = סוציאל-דמוקרטית.**
- דוגמה ישראלית: מדינות סקנדינביה (פינלנד, נורבגיה); בהולנד – עובדת סוציאלית חינם לכל יולדת.

גישה ליברלית

(שיעור 5)

- הגדרה: גישה חברתית-כלכלית הדוגלת בפחות התערבות של המדינה בכלכלה, עצמאות אזרחית וקידום עצמי.
- הסבר: פחות קצבאות, פחות סבסוד, פחות סיוע ממשלתי. **טריק לזיהוי: המדינה פחות מתערבת? פחות מסייעת? = ליברלית.**
- דוגמה ישראלית: ארצות הברית – כמעט אין דמי אבטלה, חופשת לידה מינימלית.

מדינת רווחה

(שיעור 5)

- הגדרה: מדינה דמוקרטית שמשלבת את שתי הגישות ומעניקה רשת ביטחון כלכלית לאזרחיה.
- הסבר: 4 מאפיינים: (1) עשירה ומפותחת; (2) קפיטליסטית (שוק חופשי); (3) דמוקרטית; (4) מחויבת לרשת ביטחון (קצבאות, סבסוד).
- דוגמה ישראלית: ישראל מסבסדת מוצרי יסוד, מעניקה דמי אבטלה וביטוח בריאות ממלכתי, אך לא ברמה סקנדינבית.

סעד

(שיעור 5)

- הגדרה: סיוע לאנשים במצוקה כלכלית חמורה – רמת הצורך הגבוהה ביותר.
- הסבר: אנשים שצריכים עזרה בסיסית כדי לשרוד.
- דוגמה ישראלית: שורדי שואה שנאלצים לבחור בין הסקה לקניית מזון.

רווחה

(שיעור 5)

- הגדרה: רמת חיים סבירה ונאותה שמאפשרת לא רק לשרוד אלא גם ליהנות מחיים נורמליים.
- הסבר: מעבר לסעד – כולל יכולת לצאת לחופשה שנתית, לעבוד ולחיות בכבוד.
- דוגמה ישראלית: אזרח שמרוויח מספיק לשכור דירה, לאכול, וגם לצאת לחופשה.

(שיעור 5)

- הגדרה: מוצרים בסיסיים שהמדינה מסבסדת כדי שיהיו נגישים לכל אזרח במחיר נמוך.
- הסבר: מוצרים שאינם מוצרי יסוד – לא מפוקחים ויקרים בהרבה.
- דוגמה ישראלית: חלב, לחם רגיל, סוכר, ביצי משק (12 שקלים) לעומת ביצי חופש (25 שקלים).

יחידה 13 – שלטון מקומי

לא נלמדו מושגים ספציפיים ליחידה זו ב-10 השיעורים הראשונים.

יחידה 14 – תקשורת ופוליטיקה

לא נלמדו מושגים ספציפיים ליחידה זו ב-10 השיעורים הראשונים (הנושא הוזכר כחלק מביקורת בלתי פורמלית בלבד).

סה"כ:

מילון זה מכיל את כל המושגים שנלמדו בשיעורים 10-01, מאורגנים ב-14 יחידות הלימוד. יחידות 3, 7, 10, 13 ו-14 טרם נלמדו לעומק.